

UNAPRJEĐENJE SUSTAVA RASPODJELE DRVNE SIROVINE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Prof.dr.sc. Saša Drezgić

Ekonomski fakultet
Sveučilišta u Rijeci

Centar za lokalni ekonomski razvoj
Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci d.o.o.

Sadržaj studije

- **Uvod**
- **Položaj drvno-prerađivačke industrije u RH**
- **Usporedna analiza s državama okruženja**
- **Dosadašnji razvojni učinci**
- **Preporuke za unaprjeđenje sustava**

Uvod

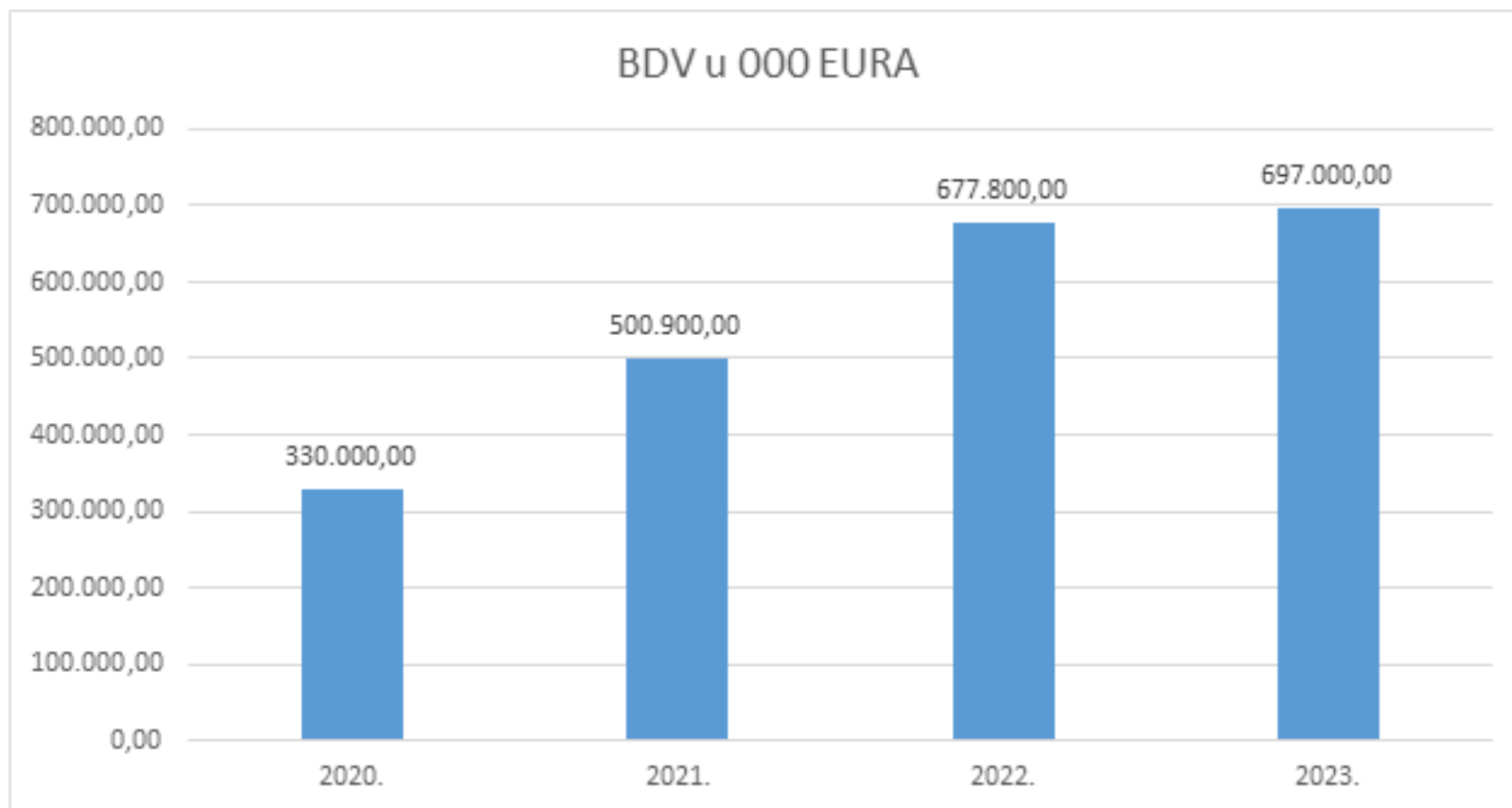
- Drvno-prerađivačka industrija je strateški važan sektor hrvatskog gospodarstva
- Sektor se suočava s ozbiljnim izazovima: niska proizvodnost, nedovoljna tehnološka i digitalna razvijenost, slabljenje konkurentnosti
- Cilj Studije: analizirati stanje sektora i predložiti mjere unaprjeđenja
- Usporedna analiza zemalja EU
- Preporuke i smjernice

Položaj drvno-prerađivačke industrije u Republici Hrvatskoj

- Strateška industrija Republike Hrvatske
- Analizirani osnovni makroekonomski pokazatelji sektora
- Prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti 2024. (NKD 2024), drvno-prerađivačku industriju u Republici Hrvatskoj čine slijedeće djelatnosti unutar područja C – prerađivačka industrija:

ODJELJAK	OPIS	Razredi
C 16	Obrada drva i proizvodnja proizvoda od drva i pluta, osim namještaja; proizvodnja proizvoda od slame i pletarskih materijala	16.1 – 16.28
C 17	Proizvodnja papira i proizvoda od papira	17.1 – 17.25
C 31	Proizvodnja namještaja	31.00 – 31.00.9

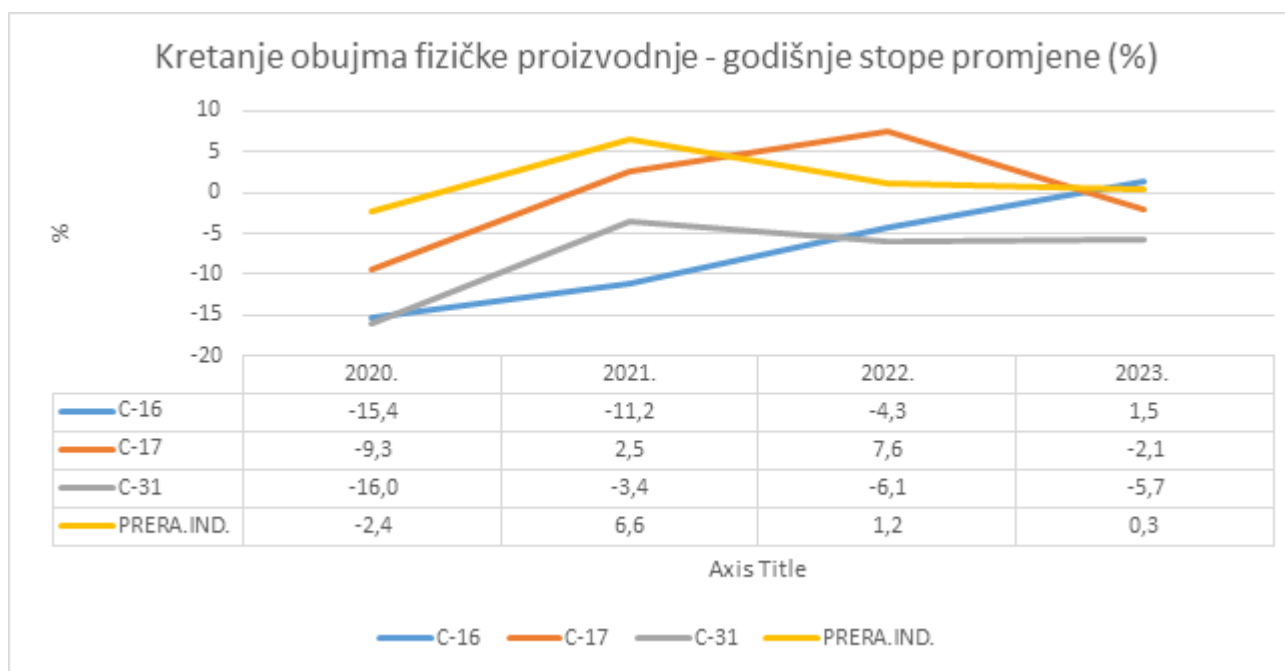
Kretanje BDV drveno-prerađivačke industrije (C16 i C17) 2020.-2023. u 000 EUR-a

Kretanje BDV drvno-prerađivačke industrije, prerađivačke industrije i gospodarstva RH 2020. – 2023. u 000 EUR-a

Godina	Drvno-prerađivačka industrija *	Prerađivačka industrija	Republika Hrvatska	Udio BDV drvno-prerađivačke industrije u BDV prerađivačke industrije	Udio BDV drvno-prerađivačke industrije u BDV RH
2020.	330.000,00	6.165.400,00	41.979.500,00	5,4	0,8
2021.	500.900,00	6.807.100,00	47.880.300,00	7,4	1
2022.	677.800,00	8.299.100,00	56.303.500,00	8,2	1,2
2023.	697.000,00	9.457.600,00	65.124.000,00	7,4	1,1

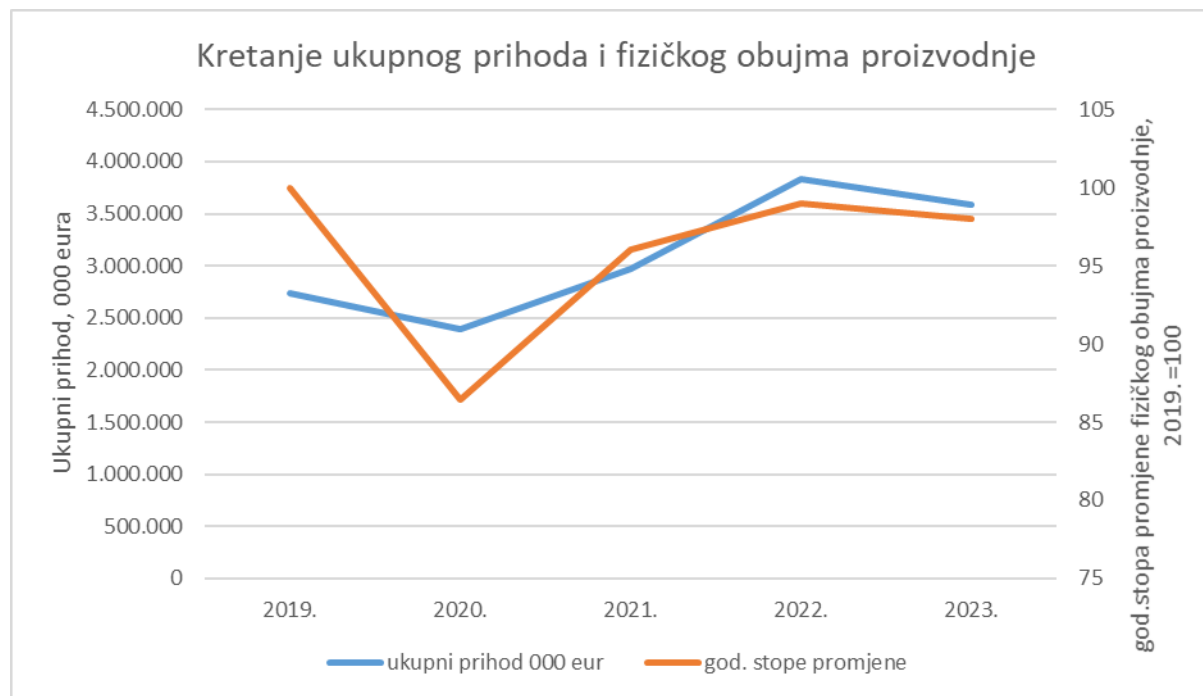
Obujam fizičke proizvodnje – godišnje stope promjene (2020. – 2023.)

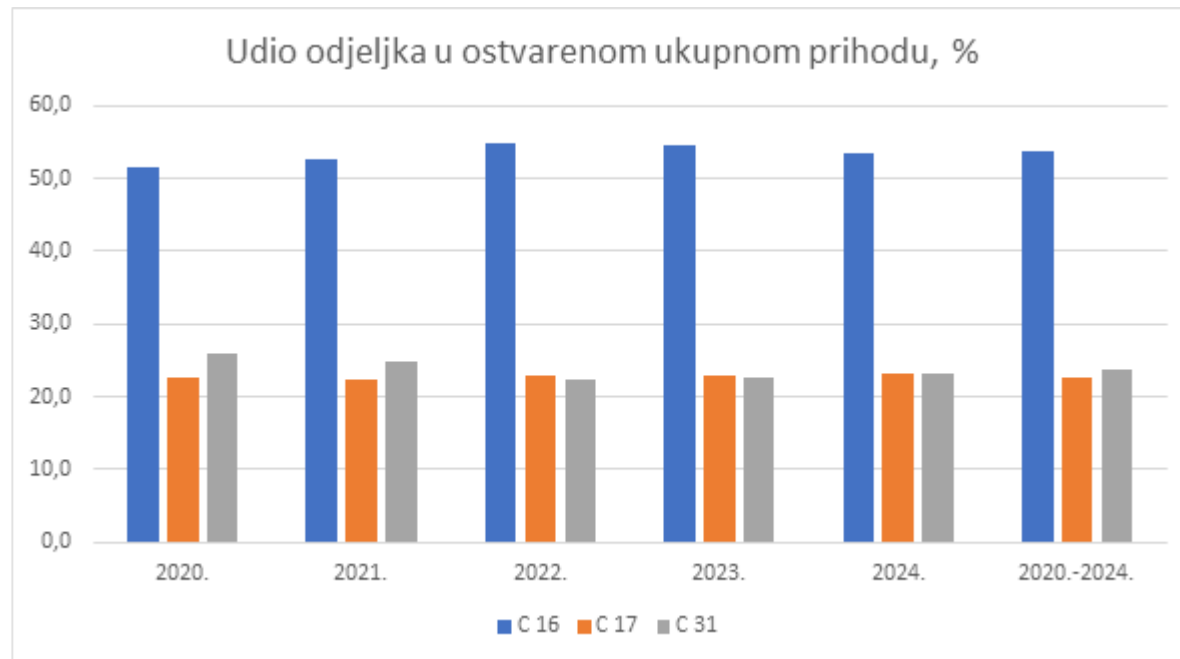
Kretanje ukupnog prihoda u 000 eura, 2020.-2024. , te doprinos prerađivačkoj industriji i gospodarstvu RH

Godina	Drvno-prerađivačka industrija	PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	Udio UP drvno-prerađivačke industrije u UP prerađivačke industrije	REPUBLIKA HRVATSKA	Udio UP drvno-prerađivačke industrije u UP gospodarstva RH
2020.	2.396.721,00	23.337.105,00	10,3	98.724.691,00	2,4
2021.	2.972.113,00	27.539.266,00	10,8	117.558.382,00	2,5
2022.	3.833.111,00	34.505.253,00	11,1	145.839.928,00	2,6
2023.	3.590.176,00	35.720.067,00	10,1	161.141.112,00	2,2
2024.	3.601.893,00	37.354.276,00	9,6	169.663.516,00	2,1
2020.-2024. ukupno	16.394.014,00	158.455.967,00	10,3	692.927.629,00	2,4

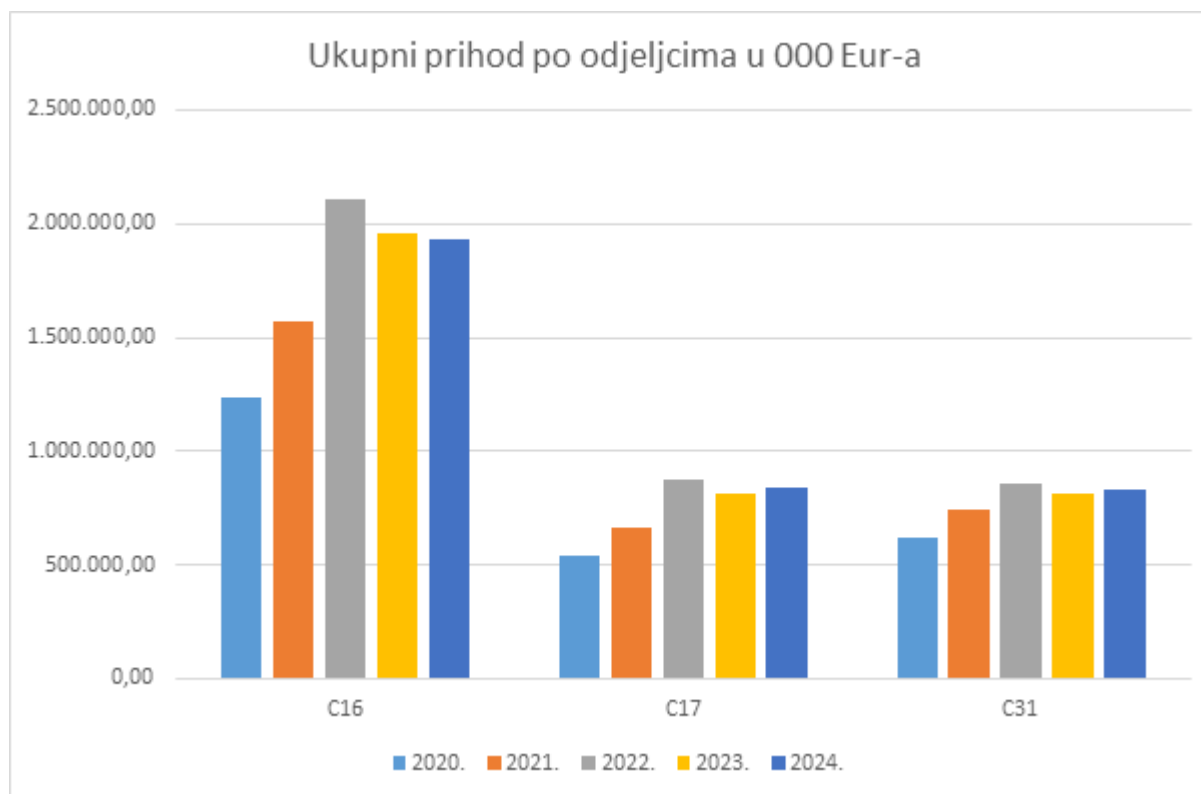
Kretanje ukupnog prihoda i stopa promjene fizičkog obujma proizvodnje drveno-prerađivačkog sektora, 2019. -2023

Struktura ukupnog prihoda drveno-prerađivačke industrije prema odjeljcima 2020.-2024.

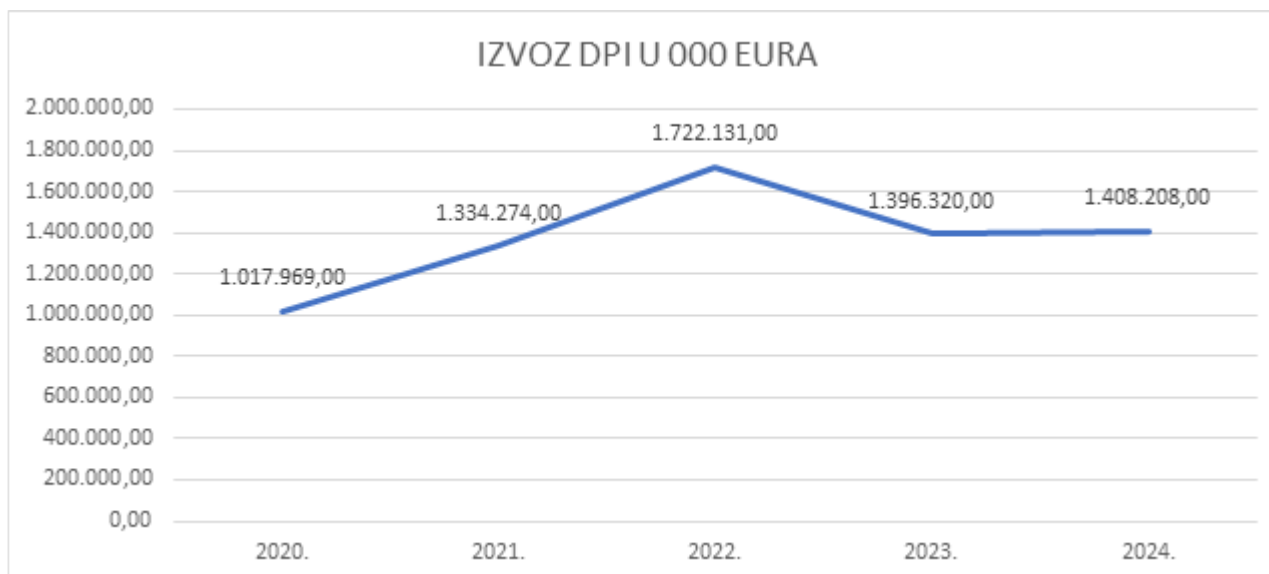
Kretanje ukupnog prihoda po odjeljcima drvno-prerađivačke industrije, 2020. – 2024. u 000 EUR-a

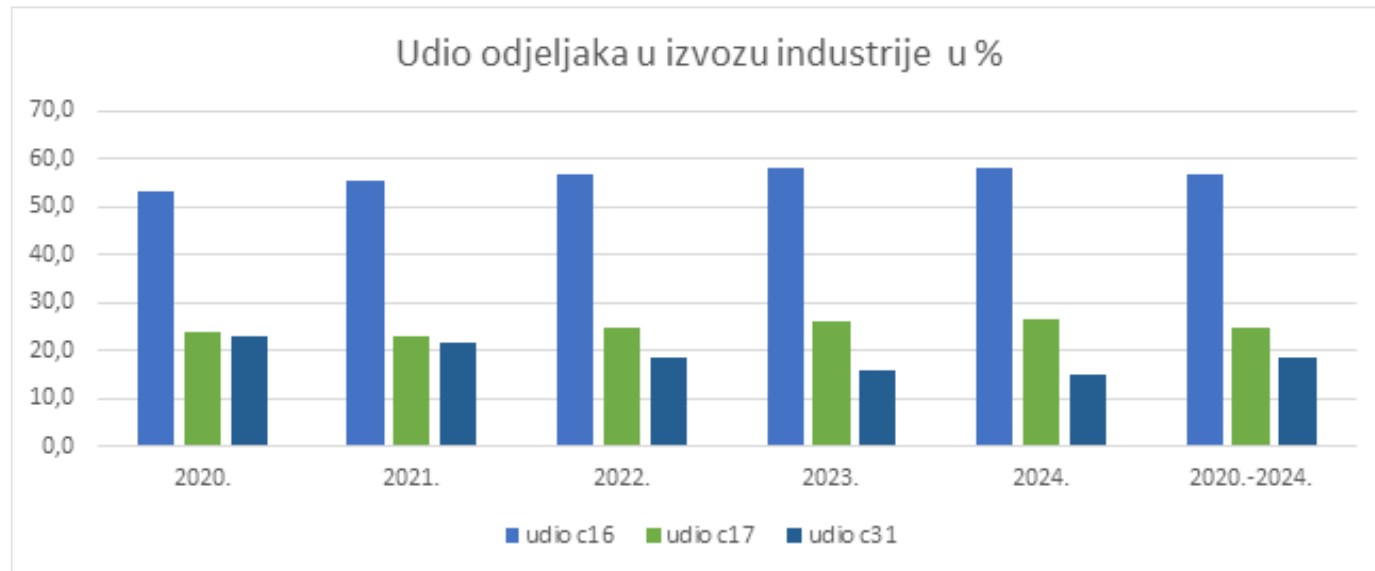
Izvoz u 000 EUR-a

Godina	Drvno- prerađivačka industrija	PRERADIV AČKA INDUSTRIJ A	Udio izvoza drvno- prerađivačke industrije u izvozu prerađivačke industrije	REPUBLIKA HRVATSKA	Udio izvoza drvno- prerađivač ke industrije u izvozu RH
2020.	1.017.969,00	9.318.162,00	10,9	18.713.726,00	5,4
2021.	1.334.274,00	11.417.111,00	11,7	25.097.177,00	5,3
2022.	1.722.131,00	14.061.937,00	12,2	34.900.702,00	4,9
2023.	1.396.320,00	14.261.834,00	9,8	33.545.867,00	4,2
2024.	1.408.208,00	14.510.705,00	9,7	33.272.473,00	4,2

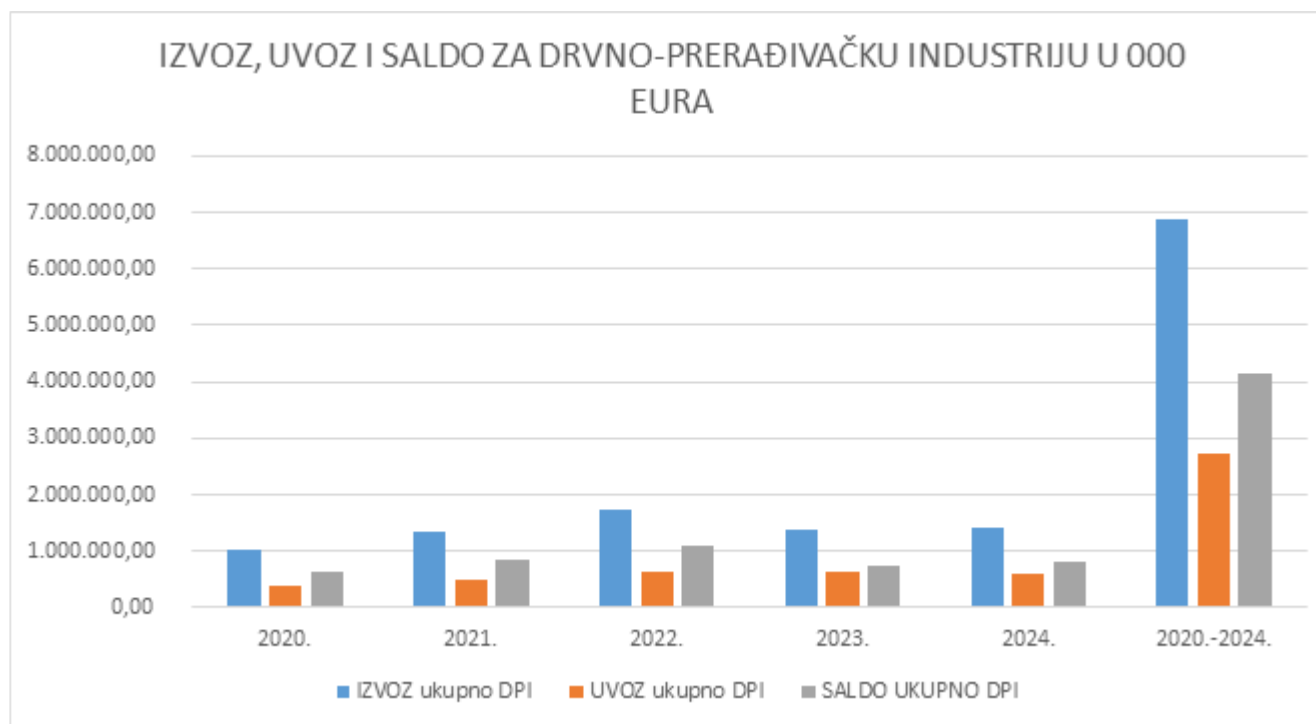
Izvoz drvno-prerađivačke industrije u 000 EUR-a

Struktura izvoza prema odjeljcima

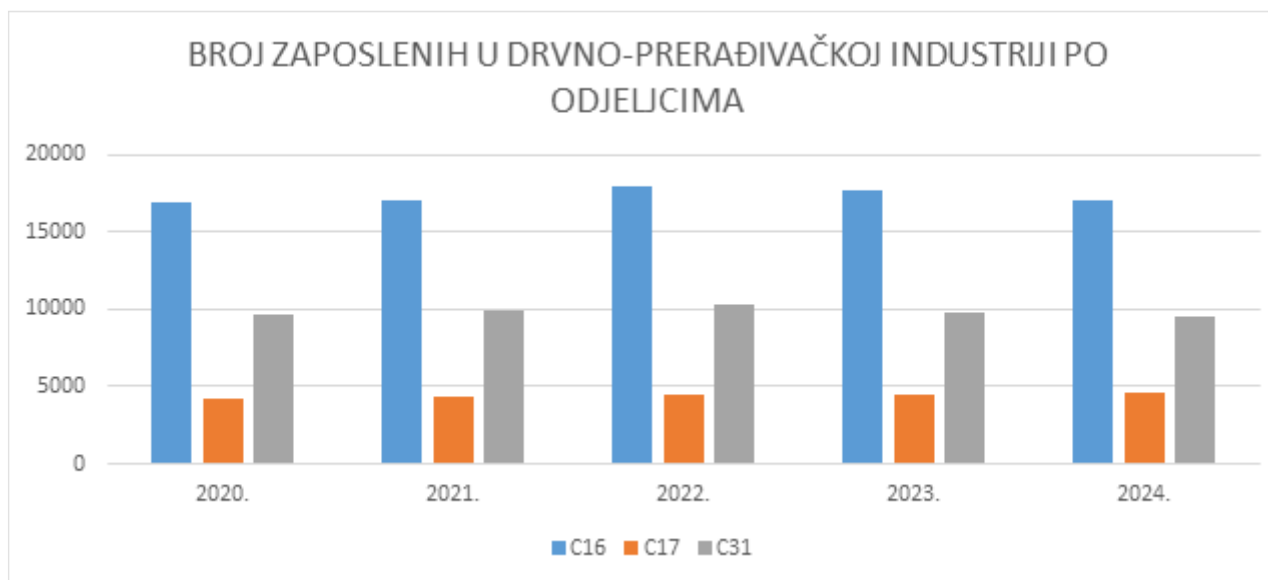
Odnos izvoza i uvoza, drvno-prerađivačke industrije u 000 EUR-a, 2020. – 2024. po godinama, i kumulativnoa

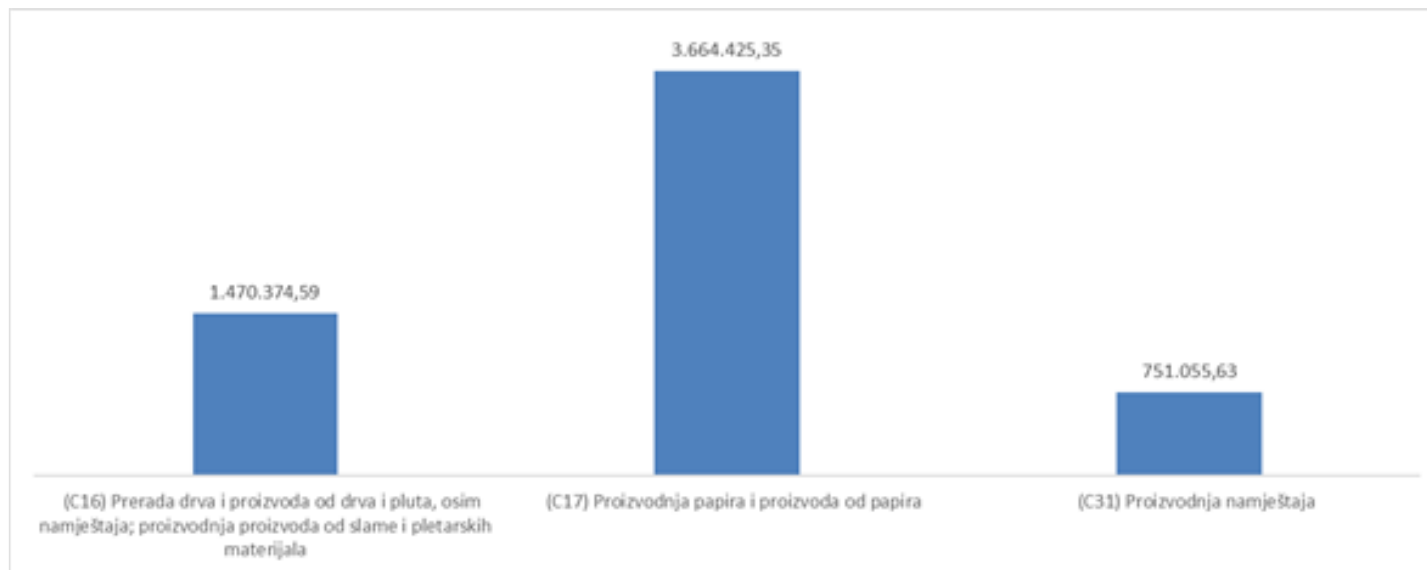
Kretanje broja zaposlenih 2020. – 2024.

Godina	Drvno- prerađivačka industrija	PRERAĐIVAČ KA INDUSTRIJA	REPUBLIKA HRVATSKA	Udio zaposlenih DPI u zaposlenosti prer.ind.	Udio zaposlenih DPI u zaposlenosti RH
2020.	30.707,00	236.870,00	947.874,00	12,96	3,24
2021.	31.292,00	237.748,00	964.742,00	13,16	3,24
2022.	32.758,00	241.226,00	996.213,00	13,58	3,29
2023.	31.897,00	243.399,00	1.029.659,00	13,10	3,10
2024.	31.318,00	241.514,00	1.063.315,00	12,97	2,95

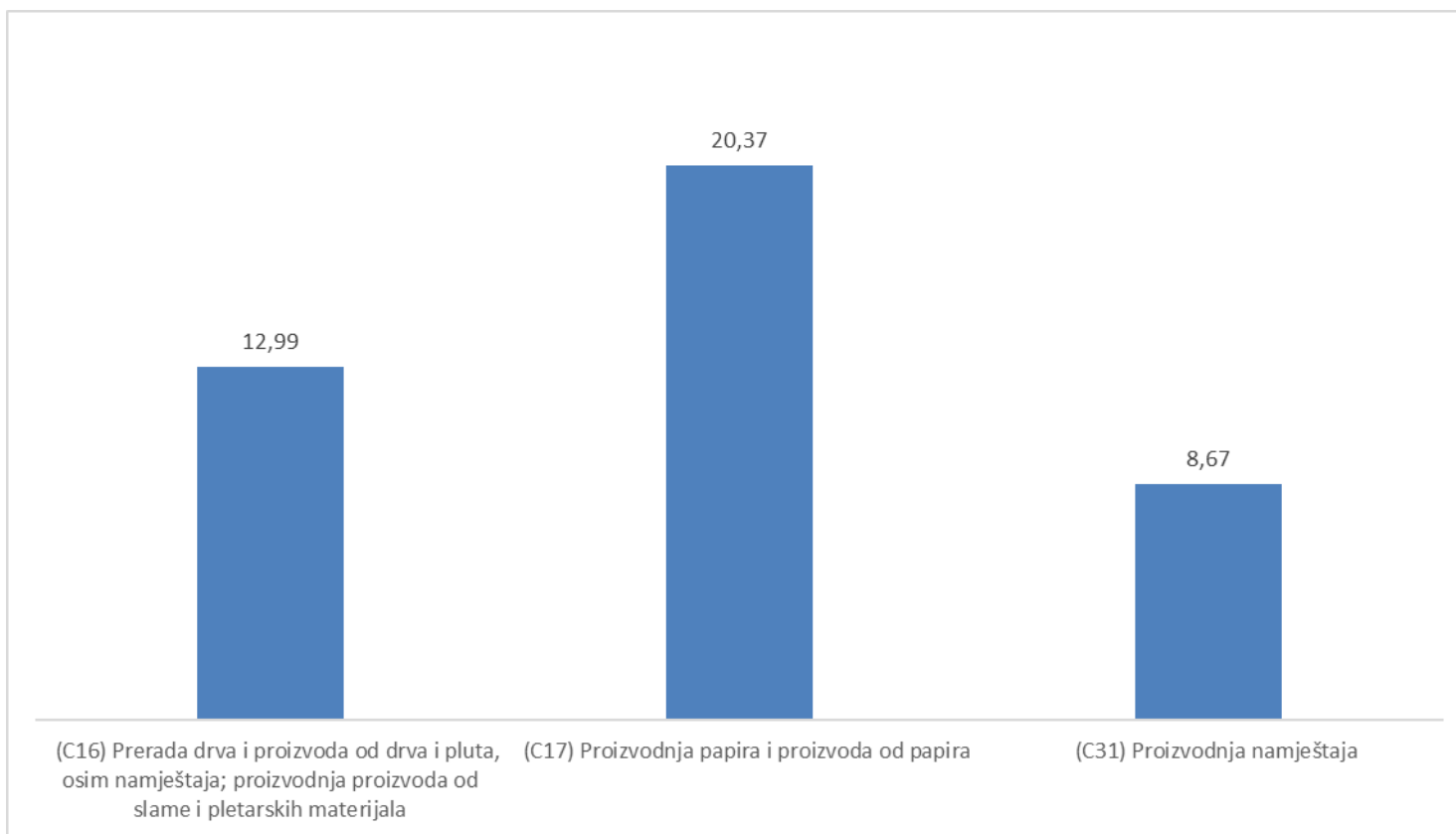
Broj zaposlenih po odjeljcima 2020. – 2024.

Ukupni prihodi po poduzetniku (poduzeću) sa sjedištem u Republici Hrvatskoj koji se bave drvno-prerađivačkim djelatnostima, 2024. godina (u EUR)

Ukupan broj zaposlenih po poduzetniku (poduzeću) sa sjedištem u Republici Hrvatskoj koji se bave drvno-prerađivačkim djelatnostima, 2024. godina (u satima rada)

Udio poduzeća različitih veličina u ukupnim vrijednostima odabranih pokazatelja poduzetnika u drveno-prerađivačkom sektoru sa sjedištem u Republici Hrvatskoj, 2024. godina

Pokazatelji/djelatnosti	Veličina poduzetnika			
Broj tvrtki	Mikro	Mali	Srednji	Veliki
(C16) Prerada drva i proizvoda od drva i pluta, osim namještaja; proizvodnja proizvoda od slame i pletarskih materijala	69,63	24,81	4,87	0,68
(C17) Proizvodnja papira i proizvoda od papira	61,14	26,64	10,48	1,75
(C31) Proizvodnja namještaja	86,89	10,85	1,81	0,45
Broj zaposlenih – sati	Mikro	Mali	Srednji	Veliki
(C16) Prerada drva i proizvoda od drva i pluta, osim namještaja; proizvodnja proizvoda od slame i pletarskih materijala	12,93	35,14	33,50	18,43
(C17) Proizvodnja papira i proizvoda od papira	6,39	19,44	52,28	21,89
(C31) Proizvodnja namještaja	22,72	28,11	27,48	21,69
Ukupni prihodi	Mikro	Mali	Srednji	Veliki
(C16) Prerada drva i proizvoda od drva i pluta, osim namještaja; proizvodnja proizvoda od slame i pletarskih materijala	8,12	33,43	36,85	21,61
(C17) Proizvodnja papira i proizvoda od papira	2,90	14,24	45,25	37,61
(C31) Proizvodnja namještaja	15,15	25,31	33,31	26,23

Usporedna analiza položaja i podrške drvnoj industriji u zemljama okruženja

Osnovni pokazatelji poslovanja djelatnosti C16 u Hrvatskoj i EU27, 2021.–2023.

Pokazatelji	Teritorijalna jedinica	2021.	2022.	2023.	Stopa promjene (%) 2023./2021.
Broj poduzeća	EU27	161.312,00	161.583,00	162.485,00	0,73
	Hrvatska	1.923,00	1.993,00	2.027,00	5,41
Broj zaposlenih	EU27	930.000,00	950.000,00	910.000,00	-2,15
	Hrvatska	18.828,00	19.682,00	19.650,00	4,37
Neto prihod od prodaje (u mil. EUR)	EU27	168.000,00	200.000,00	169.000,00	0,60
	Hrvatska	1.355,56	1.810,89	1.651,81	21,85

Pokazatelji prosječne veličine poduzeća i produktivnosti djelatnosti C16 u Hrvatskoj i EU27, 2021.–2023.

Pokazatelji	Teritorijalna jedinica	2021.	2022.	2023.	Stopa promjene (%) 2023./2021.
Prosječan broj zaposlenih po poduzeću	EU27	5,77	5,88	5,60	-2,86
	Hrvatska	9,79	9,88	9,69	-0,99
Prosječan neto prihod od prodaje po poduzeću (u EUR)	EU27	1.041.460,03	1.237.753,97	1.040.096,01	-0,13
	Hrvatska	704.919,40	908.625,19	814.903,80	15,60
Prosječan neto prihod od prodaje po zaposlenom (u EUR)	EU27	180.645,16	210.526,32	185.714,29	2,81
	Hrvatska	71.997,03	92.007,42	84.061,58	16,76

Usporedni rang država članica EU-a prema pokazateljima prosječne veličine poduzeća i razine produktivnosti u djelatnosti C16, 2023.

Rang	Države	Prosječan broj zaposlenih po poduzeću	Rang	Države	Prosječan neto prihod od prodaje po poduzeću (u EUR)	Rang	Države	Prosječan neto prihod od prodaje po zaposlenom (u EUR)
1.	Denmark	16,40	1.	Austria	4.037.784,29	1.	Finland	454.415,96
2.	Latvia	13,47	2.	Finland	4.032.991,27	2.	Belgium	412.594,13
3.	Estonia	13,10	3.	Denmark	3.842.927,84	3.	Sweden	349.747,97
4.	Austria	12,62	4.	Germany	2.977.379,82	4.	Austria	319.997,00
5.	Germany	12,33	5.	Sweden	2.756.702,87	5.	Netherlands	303.562,07
6.	Croatia	9,69	6.	Estonia	2.614.519,60	6.	Germany	241.431,70
7.	Finland	8,88	7.	Belgium	2.349.228,58	7.	France	236.732,99
8.	Bulgaria	8,37	8.	Latvia	2.067.752,87	8.	Denmark	234.265,96
9.	Sweden	7,88	9.	Netherlands	1.480.260,56	9.	Ireland	233.355,50
10.	Poland	6,57	10.	France	1.147.700,33	10.	Estonia	199.512,58
11.	Lithuania	6,35	11.	Spain	1.096.939,09	11.	Italy	188.021,92
12.	Portugal	6,23	12.	Ireland	1.049.445,48	12.	Spain	183.436,05
13.	Romania	6,13	13.	Portugal	937.585,86	13.	Latvia	153.506,70
14.	Spain	5,98	14.	Italy	848.484,01	14.	Portugal	150.494,49
15.	Belgium	5,69	15.	Croatia	814.903,80	15.	Slovenia	133.947,29
16.	Hungary	5,12	16.	Poland	699.547,40	16.	Poland	106.512,62
17.	Netherlands	4,88	17.	Lithuania	655.202,24	17.	Lithuania	103.201,18
18.	France	4,85	18.	Slovenia	586.933,75	18.	Czechia	98.210,51
19.	Italy	4,51	19.	Bulgaria	506.001,24	19.	Slovakia	93.477,47
20.	Ireland	4,50	20.	Romania	500.087,32	20.	Hungary	90.502,79
21.	Slovenia	4,38	21.	Hungary	463.642,19	21.	Greece	87.046,64
22.	Cyprus	3,30	22.	Cyprus	281.792,57	22.	Cyprus	85.401,63
23.	Greece	3,20	23.	Greece	278.442,30	23.	Croatia	84.061,58
24.	Czechia	1,97	24.	Czechia	193.604,01	24.	Romania	81.622,81
25.	Malta	1,82	25.	Slovakia	169.203,02	25.	Bulgaria	60.466,74
26.	Slovakia	1,81	26.	Malta	89.298,25	26.	Malta	49.178,74
	Luxembourg	:		Luxembourg	:		Luxembourg	:

Pokazatelji prosječne veličine poduzeća i produktivnosti djelatnosti C17 u Hrvatskoj i EU27, 2021.–2023.

Pokazatelji	Teritorijalna jedinica	2021.	2022.	2023.	Stopa promjene (%) 2023./2022.
Prosječan broj zaposlenih po poduzeću	EU27	34,37	34,01	33,73	-0,83
	Hrvatska	17,07	17,47	17,84	2,09
Prosječan neto prihod od prodaje po poduzeću (u EUR)	EU27	11.130.510,69	13.820.655,40	11.995.696,61	-13,20
	Hrvatska	:	2.642.027,49	2.331.546,05	-11,75
Prosječan neto prihod od prodaje po zaposlenom (u EUR)	EU27	323.809,52	406.349,21	355.661,88	-12,47
	Hrvatska	:	151.225,41	130.724,82	-13,56

Usporedni rang država članica EU-a prema pokazateljima prosječne veličine poduzeća i razine produktivnosti u djelatnosti C17, 2023.

Rang	Države	Prosječan broj zaposlenih po poduzeću	Rang	Države	Prosječan neto prihod od prodaje po poduzeću (u EUR)	Rang	Države	Prosječan neto prihod od prodaje po zaposlenom (u EUR)
1.	Sweden	133,57	1.	Finland	83.693.267,33	1.	Finland	904.792,08
2.	Germany	100,09	2.	Austria	75.310.975,61	2.	Austria	834.121,24
3.	Finland	92,50	3.	Sweden	70.930.485,83	3.	Sweden	531.016,58
4.	Austria	90,29	4.	Germany	34.150.021,11	4.	Belgium	511.951,85
5.	Belgium	54,79	5.	Belgium	28.051.596,24	5.	Netherlands	492.568,48
6.	Netherlands	49,71	6.	Netherlands	24.486.941,49	6.	Italy	389.262,45
7.	Denmark	40,65	7.	Denmark	12.162.086,96	7.	Spain	354.743,89
8.	Spain	33,97	8.	Spain	12.052.344,92	8.	Portugal	353.722,62
9.	Hungary	33,54	9.	Portugal	9.548.649,12	9.	Germany	341.209,67
10.	Portugal	26,99	10.	Italy	9.516.668,77	10.	France	335.326,43
11.	France	25,99	11.	France	8.716.441,64	11.	Denmark	299.174,33
12.	Slovenia	25,04	12.	Slovenia	6.060.877,19	12.	Ireland	259.994,86
13.	Poland	24,56	13.	Hungary	5.499.640,59	13.	Slovakia	247.429,37
14.	Italy	24,45	14.	Poland	5.083.017,33	14.	Slovenia	242.095,30
15.	Lithuania	22,36	15.	Ireland	4.956.470,59	15.	Czechia	219.757,08
16.	Estonia	19,95	16.	Slovakia	4.473.309,35	16.	Greece	215.688,63
17.	Ireland	19,06	17.	Czechia	4.025.859,11	17.	Poland	206.974,93
18.	Czechia	18,32	18.	Estonia	4.025.312,50	18.	Estonia	201.738,45
19.	Slovakia	18,08	19.	Greece	3.766.508,47	19.	Lithuania	167.688,88
20.	Malta	17,92	20.	Lithuania	3.749.282,87	20.	Hungary	163.976,93
21.	Croatia	17,84	21.	Croatia	2.331.546,05	21.	Cyprus	144.790,29
22.	Bulgaria	17,59	22.	Romania	2.042.604,50	22.	Romania	131.867,56
23.	Greece	17,46	23.	Malta	1.996.923,08	23.	Croatia	130.724,82
24.	Romania	15,49	24.	Bulgaria	1.952.346,72	24.	Malta	111.416,31
25.	Latvia	14,45	25.	Cyprus	1.929.117,65	25.	Bulgaria	110.979,45
26.	Cyprus	13,32	26.	Latvia	1.578.518,52	26.	Latvia	109.212,04
	Luxembourg	:		Luxembourg	:		Luxembourg	:

Pokazatelji prosječne veličine poduzeća i produktivnosti djelatnosti C31 u Hrvatskoj i EU27, 2021.–2023.

Pokazatelji	Teritorijalna jedinica	2021.	2022.	2023.	Stopa promjene (%) 2023./2021.
Prosječan broj zaposlenih po poduzeću	EU27	7,69	:	6,92	-10,00
	Hrvatska	9,02	8,83	8,22	-8,89
Prosječan neto prihod od prodaje po poduzeću (u EUR)	EU27	846.153,85	923.076,92	923.076,92	9,09
	Hrvatska	548.139,53	608.991,33	619.416,60	13,00
Prosječan neto prihod od prodaje po zaposlenom (u EUR)	EU27	110.000,00	:	133.333,33	21,21
	Hrvatska	60.758,61	69.007,05	75.355,78	24,02

Usporedni rang država članica EU-a prema pokazateljima prosječne veličine poduzeća i razine produktivnosti u djelatnosti C31, 2023.

Rang	Države	Prosječan broj zaposlenih po poduzeću	Rang	Države	Prosječan neto prihod od prodaje po poduzeću (u EUR)	Rang	Države	Prosječan neto prihod od prodaje po zaposlenom (u EUR)
1.	Denmark	14,40	1.	Germany	2.327.316,52	1.	Denmark	255.637,80
2.	Germany	13,90	2.	Italy	1.804.515,33	2.	Sweden	231.226,24
3.	Lithuania	10,68	3.	Sweden	1.591.322,20	3.	Finland	224.866,97
4.	Slovakia	9,86	4.	Finland	1.320.383,54	4.	Belgium	218.829,43
5.	Italy	8,61	5.	Austria	1.203.113,33	5.	Italy	209.621,44
6.	Austria	8,29	6.	Belgium	987.866,61	6.	Netherlands	184.584,33
7.	Romania	8,28	7.	Lithuania	985.508,71	7.	France	172.302,29
8.	Croatia	8,22	8.	Slovakia	945.410,16	8.	Germany	167.462,16
9.	Portugal	8,22	9.	Luxembourg	911.666,67	9.	Austria	145.166,27
10.	Bulgaria	8,14	10.	Spain	770.536,21	10.	Luxembourg	138.481,01
11.	Poland	7,92	11.	Estonia	672.699,58	11.	Spain	128.869,44
12.	Estonia	7,20	12.	Poland	621.322,25	12.	Slovakia	95.851,49
13.	Sweden	6,88	13.	France	619.596,13	13.	Slovenia	94.223,26
14.	Latvia	6,65	14.	Croatia	619.416,60	14.	Estonia	93.476,86
15.	Luxembourg	6,58	15.	Portugal	579.824,05	15.	Lithuania	92.305,01
16.	Spain	5,98	16.	Netherlands	461.620,17	16.	Czechia	91.128,42
17.	Finland	5,87	17.	Latvia	436.318,57	17.	Poland	78.443,43
18.	Hungary	4,96	18.	Slovenia	425.109,14	18.	Croatia	75.355,78
19.	Belgium	4,51	19.	Romania	410.365,48	19.	Cyprus	75.180,62
20.	Slovenia	4,51	20.	Czechia	396.602,68	20.	Portugal	70.577,98
21.	Czechia	4,35	21.	Bulgaria	332.362,08	21.	Latvia	65.593,09
22.	Greece	3,82	22.	Hungary	291.375,10	22.	Malta	62.483,12
23.	Cyprus	3,67	23.	Cyprus	276.148,87	23.	Greece	60.815,29
24.	France	3,60	24.	Greece	232.145,31	24.	Hungary	58.782,32
25.	Malta	2,95	25.	Malta	184.269,91	25.	Romania	49.588,97
26.	Netherlands	2,50	26.	Ireland		26.	Bulgaria	40.837,27
	Ireland			Luxembourg	:		Ireland	

Usporedba uspješnosti drvno-prerađivačke industrije s ostalim gospodarskim djelatnostima Republike Hrvatske (2024. godina)

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	C16	C17	C31	RH
Broj poduzetnika	3854	227	17020	1440	845	23998	29126	7890	14576	9857	583	8898	1341	235	1122	165191
Broj zaposlenih	30386	3538	240278	14315	29708	128150	204691	77024	91465	55071	4775	9567	17119	4765	9627	1068980
Broj dobitaša	2685	148	12571	588	586	16386	20862	5423	9097	7418	347	3991	996	186	840	112786
Broj gubitaka	1169	79	4449	852	259	7612	8264	2467	5479	2439	236	4907	345	49	282	52405
Broj uvoznika	624	40	4518	148	122	2863	7248	1487	1856	2356	49	830	317	79	232	28248
Broj izvoznika	474	38	4968	96	112	1924	5749	1860	476	4041	44	431	462	95	200	26737
Trgovinski saldo po zaposlenom (EUR)	7992	16184	16497	62878	9624	729	-42147	23720	13053	20842	3163	1198	35724	25778	10654	2582
Izvoz po zaposlenom (EUR)	26072	28459	60489	181430	11395	5264	26314	31005	15098	41487	6484	5766	44676	73744	20589	31201
Bruto investicije po zaposlenom (EUR)	19684	17572	11559	68481	42770	9965	7694	19438	10690	13156	10682	78684	8491	20393	4513	12883
EBITDA marža (%)	11,2	25,2	10,7	9,8	19,9	12,4	7,4	15,0	19,6	23,8	17,2	35,6	8,9	7,9	7,8	11,9
Ukupni prihodi po zaposlenom (EUR)	154427	184412	155627	741100	89779	120059	278969	106662	78473	136115	247422	210010	113781	176819	86453	159199
Dobit ili gubitak razdoblja po zaposlenom (EUR)	5609	31117	7598	31553	4998	6127	11261	6296	5562	15857	56586	19317	-61	4098	1782	9235
Imovina po zaposlenom (EUR)	195754	250197	166611	121410	374530	252547	163092	180284	166453	166808	144115	133350	154679	177858	80463	207954
Novostvorena vrijednost po zaposlenom (EUR)	43604	84476	45684	122957	43463	39716	47060	44429	38955	71192	161571	115573	34866	44838	27784	47360
Prosječna mjesečna neto plaća (EUR)	1097	1427	1203	1482	1233	1024	1178	1171	1042	1759	1525	965	992	1246	953	1174

Preporuke

- Postojeće razvojne instrumente i institucionalne mehanizme potrebno je usmjeriti s pretežito stabilizacijske funkcije na aktivno poticanje ulaganja u tehnologiju, organizacijske inovacije, digitalizaciju i proizvode višeg stupnja prerade. Takvi instrumenti trebaju biti transparentni, mjerljivi po učincima i jasno usklađeni s dugoročnim razvojnim ciljevima drveno-prerađivačkog sektora;
- Nužno je poticati prelazak s izvoza sirovine i poluproizvoda prema razvoju finalnih proizvoda, osobito namještaja i dizajnerskih rješenja visoke tržišne prepoznatljivosti. To uključuje razvoj razvojno-dizajnerskih kapaciteta, brendiranje i tržišnu diversifikaciju;
- Potrebno je sustavno poticati ulaganja u automatizirane i energetske učinkovite proizvodne procese, optimizaciju korištenja sirovine te primjenu suvremenih digitalnih alata u planiranju, proizvodnji i upravljanju zalihama;
- Niska razina prosječnih plaća i ograničena ponuda kvalificirane radne snage predstavljaju ključna ograničenja budućeg rasta. Preporuča se jačanje dualnih modela obrazovanja, specijalistički programi osposobljavanja te ciljane mjere za zadržavanje i privlačenje radnika;
- Ugovorni okvir prodaje drvne sirovine treba oblikovati tako da istodobno osigura održivo gospodarenje šumama, transparentnost tržišta i stabilnost domaće prerade, uz postupnu prilagodbu ugovornih uvjeta ekonomskim i razvojnim kriterijima.

Preporuke

- Unaprjeđenje sustava do 2027. godine – prva faza - postojeći Akcijski plan moguće je dodatno unaprijediti uvođenjem ciljanih razvojnih mjera usmjerenih na jačanje otpornosti i dugoročne konkurentnosti drvno-prerađivačkog sektora
- Druga faza nakon 2027. godine - Model A – vrednovanje prema stupnju finalizacije proizvoda te model B – investicijsko-razvojne mjere